

## ARTYKUŁY I EDYCJE

MARCIN A. KLEMENSKI  
Uniwersytet Jagielloński  
Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie  
ORCID: 0000-0001-8529-4762

### KSIĄŻĘ ŚWIDNICKO-JAWORSKI BOLKO II MAŁY A ZAKON CYSTERSKI

Słowa kluczowe: cystersi, Bolko II Mały, księstwo świdnicko-jaworskie, Śląsk

Książę świdnicko-jaworski Bolko II Mały, żyjący w latach 1309–1368, był synem księcia świdnickiego Bernarda oraz Kunegundy, córki Władysława Łokietka. W 1326 r. po śmierci ojca objął władzę w księstwie świdnickim. Sprawując rządy przez ponad 42 lata, doprowadził swe władztwo do rozwoju zarówno terytorialnego, jak i gospodarczego. Korzystając ze zmieniających się okoliczności politycznych (przechodzenie ksiąząt śląskich pod lenno Luksemburgów i ich ubożenie), nabywał bądź brał w zastaw nowe terytoria. Dzięki temu w 1368 r. pozostawił po sobie potężne księstwo świdnicko-jaworskie z podlegającymi jego zwierzchności połową księstw głogowskiego, brzeskiego i oławskiego, okręgów Sobótka ze Słężą, Byczyny, Wołczyna i Kluczborka, Złotorii, Kątów Wrocławskich, księstwa siewierskiego, margrabstwa Dolnych Łużyc oraz drobniejszych nabytków, jak miasta Mirsk, Złoty Stok, władztwo Strehla czy też Trutnova. Dodatkowo Bolko II był niezwykle aktywnym uczestnikiem ówczesnego życia politycznego, działał w kręgu Kazimierza Wielkiego i Karola IV, stał się nawet bliskim powinowatym tego ostatniego, doprowadzając do jego małżeństwa ze swą bratanicą Anną, córką Henryka II świdnickiego. Umarł jednak, nie pozostawiając męskiego potomstwa, zatem tak ogromne władztwo rozpadło się<sup>1</sup>.

Zakon cystersów powstał w 1098 r., na skutek działań świętych Roberta z Molesme, Stefana Hardinga i Alberyka, którzy w celu zreformowania zakonu

---

<sup>1</sup> Więcej zob.: E. Gospos, *Die Politik Bolkos II. von Schweidnitz-Jauer (1326–1368)*, Halle a. S. 1910. Autor artykułu pracuje obecnie, pod kierunkiem prof. Krzysztofa Ożoga, nad monografią poświęconą Bolkowi II.

benedyktyńskiego założyli klasztor w Cîteaux. Do jego dużej popularności przyczynił się św. Bernard z Clairvaux, który posyłał zakonników do różnych miejscowości w Europie, by zakładali w nich nowe klasztory. Już w latach 1140–1153 pojawili się w obecnym Jędrzejowie oraz Łeknie. Na Śląsku pierwsze opactwo powstało w Lubiążu około 1163 r., cysterki otrzymały od Henryka Brodatego i św. Jadwigi Śląskiej w 1202 r. klasztor w Trzebnicy. Następne śląskie konwenty cystersów powstały w Henrykowie (1222), Kamieńcu Ząbkowickim (1248–1251), Rudach (ok. 1258), Jemielnicy (przed 1289) i Krzeszowie (1292)<sup>2</sup>.

Cystersi byli wśród śląskich Piastów popularnym zakonem, świadczy o tym fakt, że w ich opactwach chowani byli władcy. Wiele z klasztorów stało się rodzowymi memoriami Piastów poszczególnych linii. Przykładowo w Lubiążu pochowani zostali książęta śląscy (Bolesław Wysoki, Przemko ścinawski, Jan ścinawski czy Bolesław III Rozrutny), a w Henrykowie Piastowie linii ziębickiej.

Jedyny klasztor cysterski na terenie władztwa świdnicko-jaworskiego znajdował się w Krzeszowie koło Kamiennej Góry. Jego fundatorem był książę Bolko I, który później został w nim pochowany<sup>3</sup>. Warto prześledzić, jak wyglądała opieka Bolka II Małego nad tym monasterium.

Początki udokumentowanych związków Bolka II Małego z opactwem krzeszowskim związane są ze sprawą pochówku i zbawienia duszy jego ojca, księcia Bernarda. Pierwszy znany samodzielny dokument Bolka II pochodzi z 10 maja 1326 r., mowa jest w nim, że zwalnia majątek w Wierzbnie (była to grangia cystersów krzeszowskich) z powinności wobec księcia w zamian za modlitwę za dusze ojca i pozostałych przodków pochowanych w opactwie w Krzeszowie (Bolko I)<sup>4</sup>. Późniejszy akt z 13 grudnia 1326 r., dotyczący realizacji testamentu swego ojca, zmienił donację 100 grzywien na roczny czynsz 10 grzywien ze wsi Topoła i Chwaliszów koło Bolkowa, zastrzegając przy tym wszelkie prawa książęce do tych majątków<sup>5</sup>. Warto zwrócić na ten dokument uwagę, gdyż – jak słusznie zauważył Przemysław Wiszewski – jest on świadectwem tego, jak bardzo ubogi musiał być u początków swych rządów książę Bolko II, skoro nie było go stać na jednorazową donację 100 grzywien<sup>6</sup>. Dokonana zamiana była bardzo korzystna dla klasztoru, gdyż gwarantowała stały dochód, zamiast jednorazowej donacji. Tego samego dnia wdowa Konstancja, za zgodą swego syna Bolka,

<sup>2</sup> A.M. Wyrwa, *Powstanie zakonu cystersów i jego rozwój na ziemiach polskich w średniowieczu*, w: *idem, Cisterciana. Studia z dziejów i kultury Zakonu Cysterskiego*, Kraków–Poznań 2017, s. 25–74.

<sup>3</sup> K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007, s. 297.

<sup>4</sup> *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 16, 18, 29, 30: *Regesten zur schlesischen Geschichte*, red. C. Grünhagen, K. Wutke, E. Randt, Breslau 1892–1930 (dalej: SR), nr 4532.

<sup>5</sup> Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APWr), Rep. 83, nr 42 (61a); SR, nr 4956; R. Stelmach, *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Wrocław–Racibórz 2014, nr 1618 (tam błędnie o grzywnach z zamków, a nie ze wsi).

<sup>6</sup> P. Wiszewski, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego: życie zakonne od XIII do pierwszej ćwierci XVI w.*, Świdnica–Jawor 2001, s. 10.

przekazała w intencji zbawienia duszy Bernarda świdnickiego 5 grzywien rocznego czynszu z lasu koło wsi Rusko w okręgu strzegomskim<sup>7</sup>.

W późniejszym okresie Bolko II uczynił stosunkowo niewiele nadań dla opactwa krzeszowskiego. W 1332 r. wydał dokument zezwalający na posiadanie we wsiach należących do cystersów: Uniemyślu, Krukowie, Kalnie i Gałązyczach, karczmy z prawem produkcji własnego piwa, jak również zezwalający na funkcjonowanie w każdej wsi po dwóch rzeźników, piekarzy, kowali oraz szewców<sup>8</sup>. 12 kwietnia 1346 r. Bolko II Mały za cenę 220 grzywien odstąpił mieszczanom świdnickim wszelkie cła w mieście, pod warunkiem, że mieszczanie będą tak długo płacić 12 grzywien rocznego czynszu opactwu w Krzeszowie, aż nie spłacą całej sumy za odstąpienie cła<sup>9</sup>. Z kolei 11 czerwca 1352 r. książę przebywający wówczas w Krzeszowie na prośbę ówczesnego opata wydał dokument, w którym potwierdził posiadane przez klasztor miasta i wsi, nadane przez księcia Bolka I, jak i pozostałych książąt. Zezwolił również na prowadzenie prac górniczych na terenie swego władztwa. Ten dokument jest zapewne świadectwem uporządkowania struktury własnościowej cystersów krzeszowskich po wojnach 1343–1348<sup>10</sup>. Książę gwarantował również ochronę praw klasztoru do posiadanych miejscowości<sup>11</sup>. 13 kwietnia 1358 r., za zgodą swej małżonki Agnieszki von Habsburg, sprzedał ówczesnemu opatowi Henrykowi z Proboszczowa dochód 17 grzywien rocznego czynszu z Księginic Wielkich, zwolnionych od wszelkich obciążeń na rzecz księcia, wraz z nadaniem praw sądowniczych. Zakonnicy dali za ten dochód 130 grzywien, z zastrzeżeniem, że kolejne części sumy będą spłacane w ratach w terminach późniejszych<sup>12</sup>. W listopadzie 1360 r., przebywając w klasztornym mieście Lubawka, ofiarował zakonnikom wójtostwo w tej miejscowości wraz z wyższym i niższym sądownictwem oraz z wszelkimi dochodami, bez obciążeń na rzecz skarbu książęcego<sup>13</sup>. Zastanawia fakt, że stosunkowo długo wójtostwo lubawskie było pod kuratelą książąt świdnickich, mimo że miasto był własnością cysterską. Być może chodziło o utrzymanie jurysdykcji książęcej na szlaku prowadzącym do Czech, na terenach, które były pograniczne<sup>14</sup>. W 1364 r. w intencji swego zbawienia ofiarował, za zgodą swej

<sup>7</sup> SR, nr 4597.

<sup>8</sup> SR, nr 5119.

<sup>9</sup> APWr, Dok. m. Świdnicy, sygn. 45 (U 70); *Regesty Śląskie*, t. 1, red. W. Korta, Wrocław 1975 (dalej: RŚ), nr 293; T. Velička, *Nejstarší kopiář města Svidnice*, „Slezsky Sborník” 112, 2014, 2, nr 34; F.J. Schmidt, *Geschichte der Stadt Schweidnitz*, Świdnica 1846, s. 75.

<sup>10</sup> APWr, Rep. 83, nr 76 (94); RŚ, t. II, nr 701. Książę potwierdził posiadanie miast Lubawka z okręgiem oraz Chełmsko Śląskie, oprócz tego szeregu wsi. P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, Wrocław 2015, s. 62.

<sup>11</sup> APWr, Rep. 83, nr 77 (95); RŚ, t. 2, nr 702.

<sup>12</sup> RŚ, t. 4, nr 84; APWr, Rep. 83, nr 100; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 2938.

<sup>13</sup> APWr, Rep. 83, nr 103; RŚ, t. 5, nr 336; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 3063.

<sup>14</sup> P. Wiszewski, *Świat na pograniczu...*, *op. cit.*, s. 66–67.

małżonki i baronów księstwa, wieś Kochanów<sup>15</sup>. Ostatnia donacja Bolka II na rzecz krzeszowskich zakonników pochodzi z 1367 r., kiedy to ofiarował im wieś Uniemyśl, położoną w okręgu Trutnov. Nadanie to potwierdził osobnym dokumentem Karol IV<sup>16</sup>. Książę miał przejąć Uniemyśl z rąk wiernego mu Niewlasa ze Skalicy, zatem przypuszcza się, że był to kolejny element umacniania piastowskich wpływów na pograniczu<sup>17</sup>. Po śmierci męża Agnieszka zrealizowała zapis testamentowy Bolka II, który przekazał cystersom kamienny dwór w Lubawce wraz z prawami książęcymi w tym mieście<sup>18</sup>.

Zauważyć można sporą aktywność Bolka II Małego w potwierdzaniu wszelkiego typu nadań przeznaczonych dla cysterskiego klasztoru w Krzeszowie (tab. 1).

Casus Konrada Czirna zwanego Juvenisem może świadczyć, że zakonnicy w różnorodny sposób ubiegali się o przychyłość ludzi związanych z dworem Bolka II, chociażby poprzez dożywotnie nadania wsi. Niestety szczupłość źródeł nie pozwala nam odpowiedzieć na pytanie, czy była to konsekwentna polityka konwentu, czy też mamy do czynienia z jednostkowym przypadkiem.

Oprócz potwierdzenia nadań książę Bolko II Mały potwierdzał umowy kupna sprzedaży majątków. Już w styczniu 1332 r. w Kamiennej Górze zatwierdził, że Jaroś, syn Budzimira ze Skalic, sprzedał krzeszowskiemu opatowi Mikołajowi 3/4 wsi Chromiec oraz las usytuowany koło klasztoru w Krzeszowie<sup>19</sup>. Rok później, również w Kamiennej Górze<sup>20</sup>, konfirmował, że Fryczko von Tanninberc sprzedał wieś Dobromyśl za sumę 14 grzywien groszy polskich cystersom krzeszowskim<sup>21</sup>. W 1341 r. potwierdzał, że opat krzeszowski Mikołaj II za zgodą

<sup>15</sup> J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bithums und Hochstifts Breslau*, Bd. 2, Breslau 1864, s. 807

<sup>16</sup> APWr, Rep. 83, nr 96 (114); R. Stelmach, *Katalog...*, nr 3353; Regesta Imperii. Die Regesten des Kaiserreich unter Karl IV (1346–1378), Bd. 8, red. J. Böhm, A. von Huber, Hildesheim 1968 (dalej: RI), nr 4498.

<sup>17</sup> P. Wiszewski, *Świat na pograniczu...*, *op. cit.*, s. 67. Z tą wsią również klasztor miał później problemy, musiał bowiem w 1386 r. wypłacić odszkodowanie dla Alberta ze Swatoniewicz, który twierdził, że Uniemyśl był jego własnością, *ibidem*.

<sup>18</sup> *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego*, t. 1, red. T. Jurek, Poznań 2004 (dalej: *Landbuch I*), nr A12; APWr, Rep. 83, nr 118.

<sup>19</sup> SR, nr 5084. Ten sam Jaroś sprzedał później cystersom krzeszowskim połowę wsi Ludvikov, zob. S. Wojdyła, *Ród panów ze Skalicy herbu Strzemie i ich potomków do początków XIX w. Genealogia, majątki oraz związki ze Śląskiem i ziemią Kłodzką*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 71, 2016, 1, s. 71.

<sup>20</sup> Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że spora część dokumentów dla cystersów krzeszowskich była wystawiana w Kamiennej Górze. Tłumaczyć to należy tym, że było to ulubione miasto Bolka II Małego (co potwierdza itinerarium księcia), jak również najbliższe miasto dla Krzeszowa, stąd też cystersi, żywo zainteresowani potwierdzaniem akcji prawnych przez księcia, korzystali z jego obecności w Kamiennej Górze.

<sup>21</sup> SR, nr 5121.

współbraci sprzedał niejakiemu Wytho Beemowi 9 grzywien rocznego czynszu z 6 łanów we wsi Witoszów w weichbildzie świdnickim<sup>22</sup>.

Tabela 1. Potwierdzenie nadań dla opactwa w Krzeszowie

Lp.	Data	Treść dokumentu	Źródło
1.	12 V 1328	Książę na prośbę ówczesnego krzeszowskiego opata Henryka potwierdził aktem fakt, iż opat nadał Henrykowi Buchwaltowi wieś Královec w celu jej lokacji.	APWr, Rep. 83, nr 38 (62), 294 (314) i 391 (449); SR, nr 4738; R. Stelmach, <i>Katalog...</i> , nr 1664.
2.	9 IX 1334	Książę potwierdził ważność testamentu Jenchyna von Mugelin, w którym testator za zgodą swej żony Katarzyny nadał opatowi Mikołajowi z Krzeszowa winnicę w Jaroszowie, w intencji zbawienia swej duszy <sup>23</sup> .	SR, nr 5371.
3.	9 IV 1338	Potwierdził nadanie Peczka zw. Czechem, czynszu w wysokości 2 małdratów jęczmienia z Jaroszowa na rzecz opata Mikołaja.	SR, nr 6076.
4.	9 X 1349	Konrad Czirn zwany Juvenis przekazał czynsz z dóbr w Gorzanowicach (okręg bolkowski) należących do Jana zwanego Hawenschilt i Tilona zwanego Obil w wysokości 3 grzywien rocznie. Dodatkowo książę Bolko II potwierdził, że po śmierci kasztelana bolkowskiego wieś Szarocin w okręgu kamiennogórskim, którą Konrad otrzymał od cystersów, wróci do włości opactwa krzeszowskiego.	APWr, Rep. 83, nr 72 (90); RŚ, t. 2, nr 139; R. Stelmach, <i>Katalog...</i> , nr 2506; <i>Reliquiae manuscriptorum omnis aevi diplomatum ac monumentorum indeitorum adhuc</i> , t. 6, red. J.P. Ludwig, Francofurti 1724, nr 39, s. 451–453.
5.	1 VIII 1351	Bolko II potwierdził, że rycerz Thammo Ryme w swym testamencie nadał opatowi Mikołajowi i całemu krzeszowskiemu konwentowi roczny czynsz 1 grzywny z karczmy w Czechach, przy okazji książę zwolnił całe opactwo z wszelkich powinności prawa książęcego.	APWr, Rep. 83, nr 74 (92); RŚ, t. 2, nr 500; <i>Reliquiae manuscriptorum</i> , t. VI, s. 471, nr 53.

W dniu 20 października 1343 r. podczas pobytu w Kamiennej Górze książę Bolko II Mały zatwierdził fakt, że czescy rycerze Jeriko von Ysinberg i jego

<sup>22</sup> SR, nr 6581. Weichbildami zwano dystrykty organizowane wokół nowo lokowanych miast na XIII-wiecznym Śląsku, zob. D. Adamska, *Okręg (Weichbild) strzegomski i procesy osadnicze wokół Strzegomia od połowy XIII do końca XV w.*, [w:] *Atlas Historyczny Miast Polskich*, t. 4: *Śląsk*, red. M. Młynarska-Kaletynowa, vol. 6: *Strzegom*, Wrocław 2015, s. 11–13.

<sup>23</sup> Na temat winnic na terenie księstwa świdnicko-jaworskiego warto zob. D. Adamska, *Winnice na Przedgórzu Sudeckim. W sprawie uprawy winorośli na średniowiecznym Śląsku*, [w:] *Cum gratia et amicitia. Studia z dziejów osadnictwa dedykowane Pani Profesor Marcie Młynarskiej-Kaletynowej z okazji 65-lecia pracy naukowej*, red. D. Adamska, K. Chrzan, A. Pankiewicz, Wrocław 2017, s. 253–267.

siostrzeniec Przech de Gutinstein sprzedali opatowi krzeszowskiemu Mikołajowi II oraz rycerzowi Konradowi Juvenisowi Czirnowi miasto Chełmsko Śląskie (położone *in finibus Bohemie inter Trutinow et Landishutam*) wraz z wsiami Wójtowa, Błażkowa Dolna, Olszyny (która składa się z dwóch dawnych wsi *Leutmansdorf i Catzbach*), *Burchardisdorph, Ludwigsdorph* wraz z wszelkimi przywilejami i prawami sądowymi i ekonomicznymi, zgodnymi z prawem zarówno polskim, jak i czeskim<sup>24</sup>. Zastrzeżono również, że Konrad Czirn wraz z małżonką Małgorzatą mają dzierżyć swą część dóbr dożywotnio, a po ich śmierci przejść mają owe dobra na rzecz klasztoru krzeszowskiego. Opat Mikołaj i Konrad Czirn przekazali 280 grzywien zapłaty<sup>25</sup>. Jednak, jak zauważył słusznie P. Wiszewski, sprzedaż Chełmska Śląskiego spowodowała pewne problemy, gdyż w 1360 r. skargę na Jerika i Przecha złożył przed obliczem Bolka II Neček ze Skalic. Skarżył się, że opiekunowie Jeriko i Przech sprzedali za jego zgodą Chełmsko Śląskie zakonnikom i Konradowi Czirnowi, lecz nie otrzymał on pieniędzy z tej transakcji<sup>26</sup>. Bolko II doprowadził do ugody Nečka z opatem, w wyniku której opactwo zapłaciło odszkodowanie Nečkowi<sup>27</sup>.

Zastanawia fakt, że Chełmsko Śląskie miało dwóch właścicieli – opactwo i Konrada Czirna. P. Wiszewski wysunął interesującą hipotezę, jakoby udział Konrada Czirna w tej transakcji był celową akcją Bolka II, by w ten sposób zabezpieczyć pograniczne tereny Chełmska Śląskiego autorytetem Kościoła. Rycerz Konrad, zresztą będący dość blisko księcia, miał z kolei nie pozwolić na wykorzystanie okręgu przez władcę czeskiego przeciwko księciu świdnickiemu<sup>28</sup>. Trzeba pamiętać, że do transakcji z 1343 r. doszło w okresie walk Bolka II z królem Czech (1343–1345). Warto dodać w tym miejscu, że mimo iż miasto stało się własnością opactwa krzeszowskiego, książę korzystał z prawa do przedstawienia kandydata do parafii miejskiej, czego świadectwem jest informacja z dnia 12 maja 1367 r., kiedy to Bolko II prezentował na parafię chełmską brata Waltera, cystersa z Krzeszowa<sup>29</sup>.

Podczas kolejnego pobytu w Kamiennej Górze, w sierpniu 1349 r., książę zawiadomił mieszczan, że opat Mikołaj II kupił od Apeczki, syna Buzona z Wia-

<sup>24</sup> Ciekawe zastrzeżenie, świadczące o tym, że właściciele miasta Jeriko i Przech nie wiedzieli, na mocy jakiego prawa dzierżyli własność miasta, zob. P. Wiszewski, *Świat na pograniczu...*, *op. cit.*, s. 56.

<sup>25</sup> RŚ, t. 1, nr 104, *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, Bd. 1, red. C. von Grünhagen, H. Markgraf, Leipzig 1881 [dalej LuBS], s. 491–492, nr 6; APWr, Rep. 83, nr 81, 82, 83, 337 (378).

<sup>26</sup> RŚ, t. 5, nr 134; APWr, Rep. 83, nr 102; *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae*, Sv. 7: 1358–1363, C. 2: 1359–1360, red. B. Rynešová, J. Spěváček, Praha 1960, s. 303, nr 472; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 3035; P. Wiszewski, *Świat na pograniczu...*, *op. cit.*, s. 56–57.

<sup>27</sup> *Ibidem*. O Nečku ze Skalicy zob.: S. Wojdyła, *op. cit.*, s. 72.

<sup>28</sup> P. Wiszewski, *Świat na pograniczu...*, *op. cit.*, s. 58.

<sup>29</sup> *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*, t. 1, pars 2: *Ab anno 1363 usque ad annum 1369*, red. J. Emler, Pragae 1874, s. 84.

drowa i brata kapłana Buzona, za 34 grzywien groszy praskich polskiej miary wieś Leszczyniec w weichbildzie kamiennogórskim. Przy czym Apeczko zrzekał się wsi i prosił księcia Bolka II, by nadał ją opactwu krzeszowskiemu – tak też się stało, książę nadał wieś, wraz z dochodami – 4 grzywnami rocznego czynszu (1 od sołtysa, 3 zaś od wieśniaków). Książę zarezerwował przy okazji dla siebie wyższe sądownictwo na terenie Leszczyńca<sup>30</sup>. W styczniu 1350 r. zezwolił Henschelinusowi, wójtowi dziedzicznemu z Kamiennej Góry, na sprzedaż wsi Przedwojów wraz z powinnościami książęcymi, z wyjątkiem folwarku plebańskiego, opatowi Mikołajowi II za sumę 70 grzywien<sup>31</sup>. W 1354 r. Bolko II konfirmował, że bracia Konrad i Jan Czirnowie, synowie Mititilste Czirna, sprzedali krzeszowskiemu zakonnikom część dóbr we wsi Nowe Bogaczowice w weichbildzie kamiennogórskim, pozostała część dóbr w tej wsi ma przypaść opactwu na mocy testamentu braci Czirn<sup>32</sup>. Kilka lat później, w 1357 r., opat Henryk sprzedał Jeszkowi de Schalewicz, świdnickiemu mieszczaninowi, folwark Żarów k. Świdnicy, z zastrzeżeniem, że zakonnicy będą pobierać z folwarku 7 grzywien rocznego czynszu, zaś książę Bolko II zezwolił Jeszkowi na alienowanie folwarku<sup>33</sup>. W dniu 25 lutego 1359 r. w Świdnicy, w obecności księcia Bolka II, wdowa po Heidenryku Predlu – Juta, nadała opactwu krzeszowskiemu całość swych dóbr w Miłochowie, zwolnioną od obciążeń i z wyższym prawem sądowniczym oraz określonymi dochodami<sup>34</sup>.

W 1364 r. Bolko II objął władzę nad Dolnymi Łużycami: zgodnie z dokumentem z 14 kwietnia 1364 r. w skład ziem dolnołużyckich wchodziły cysterskie klasztory w Neuzelle i w Doberlugu („*Niwecelle und Dobirlug di clöster*”)<sup>35</sup>. Nie są znane dokumenty wydane przez Bolka II dla tych klasztorów<sup>36</sup>. Klasztory i ich posiadłości położone były na terenie margrabstwa łużyckiego, które w latach 1364–1368 znajdowało się pod władzą księcia świdnickiego.

Cystersi z Lubiąża również zabiegali o relacje z księciem Bolkiem II Małym, czego świadectwem są liczne dokumenty poświadczające ich kontakty. W dniu

<sup>30</sup> RŚ, t. 1, nr 109; APWr, Dok. rodziny Schaffgotschów, nr 654 (Fach XXVII, nr 8–1); R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 2494.

<sup>31</sup> RŚ, t. 2, nr 225; *Reliquiae manuscriptorum*, t. 6, nr 22, s. 411–412.

<sup>32</sup> RŚ, t. 2, nr 1085; APWr, Rep. 83, nr 96, 97; *Reliquiae manuscriptorum*, t. 6, nr 81, s. 508–511.

<sup>33</sup> RŚ, t. 3, nr 512; APWr, Rep. 83, nr 99; *Reliquiae manuscriptorum*, t. 6, nr 50, s. 468–469; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 2909.

<sup>34</sup> RŚ, t. 4, nr 423; APWr, Dok. m. Świdnicy, nr 113; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 2992.

<sup>35</sup> *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, Tl. 2: *Urkunden-Sammlung zur Geschichte der auswärtigen Berhältnisse der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, Bd. 2, red. A.F. Riedel, Berlin 1845, nr 1071.

<sup>36</sup> Kwerenda w kodeksach dyplomatycznych tychże klasztorów dała negatywny wynik, zob.: *Urkundenbuch des Klosters Neuzelle und seiner Besitzungen*, red. F. Theuner, Lübben 1897 (=UGHL, 1); *Urkundenbuch des Klosters Dobrilugk und seiner Besitzungen*, red. R. Lehmann, Leipzig–Dresden 1941 (=UGML, 5).

8 maja 1346 r. – we wspomnienie św. Stanisława – Bolko II zezwolił lubiąskiemu opatowi Janowi na eksploatację minerałów na terenie władztwa świdnickiego<sup>37</sup>. Jest to najważniejszy przywilej, jaki książę Bolko II wystawił lubiąskim cystersom. Później, w 1349 r., na prośbę opata z Lubiąża, Mikołaja, zezwolił na dokonanie lokacji klasztornego folwarku Sichówek i nadał wyższe sądownictwo oraz zwolnił mieszkańców z wszelkich powinności wobec władcy<sup>38</sup>.

Lubiąski opat Jan był bardzo zapobiegliwy, dlatego wystarał się o szereg potwierdzeń przywilejów i posiadanego majątku. W 1327 r. na zamku Cisów Bolko II zatwierdził przywileje swego ojca z 1312 r. dotyczące dóbr w okręgu niemczańskim dla lubiąskiego opactwa<sup>39</sup>. Z kolei w 1331 r., jako opiekun księstwa głogowskiego, obiecał zachować prawa majątków opactwa w okręgu jaworskim i wraz z księżną wdową Konstancją głogowską potwierdził posiadanie przez opactwo wsi Gaworzyce koło Głogowa<sup>40</sup>. W 1332 r. książę widymował na prośbę opata Jana przywileje swego ojca wydane w 1325 r., a dotyczące wsi Alt-Rohrdorf (?)<sup>41</sup>. Pięć lat później (1337 r.), również na prośbę opata Jana, potwierdził posiadanie przez opactwo wsi Mojesz i Bogdanów w okręgu strzegomskim<sup>42</sup>. W 1339 r. konfirmował nadane przez księcia Bolesława III wolności wsiom Oleszna i Łagiewniki w okręgu niemczańskim, z wyłączeniem prawa do sądzienia spraw o mężobójstwo, które utrzymano w jurysdykcji wójta ziemskiego księcia<sup>43</sup>. W związku z tym, że ostatnie zastrzeżenie prawne nie było respektowane przez klasztor lubiąski, Bolko II Mały zdecydował aktem z 16 sierpnia 1344 r. o zniesieniu sądownictwa swego wójta Fryczka Talwicza w sprawach o mężobójstwo za sumę 100 grzywien oraz przekazaniu im 72 grzywien rocznego czynszu z dóbr w Mojeszu Górnym i Mojeszu Dolnym koło Lwówka Śląskiego. Dodatkowo książę potwierdził, że nie będzie wymagał od mieszkańców Oleszna i Łagiewnik posługi transportu i orki poza granicami tych wsi<sup>44</sup>.

Bolko II zatwierdzał również zakupy czynione przez klasztor lubiąski. W 1330 r. konfirmował zakup przez opata Jana prawa do służby konnej we wsiach Oleszna i Gościejowice, które otrzymał w nadaniu od Teodoryka von Drogosz<sup>45</sup>. W 1358 r. potwierdził sprzedaż cystersom przez Nekusza, mieszczanina z Rychbachu, łąki między wsiami Slotenyk i Włodzisławice<sup>46</sup>. Wreszcie

<sup>37</sup> APWr, Rep. 91, nr 288 (298); RŚ, t. I, nr 459.

<sup>38</sup> APWr, Rep. 91, nr 294 (303a); RŚ, t. II, nr 68; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 2482.

<sup>39</sup> APWr, Rep. 91, nr 222 (232); SR, nr 4625; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 1628.

<sup>40</sup> SR, nr 5033. W tym samym roku lubiąski opat Jan wyprosił u króla czeskiego Jana Luksemburczyka potwierdzenie wszelkich przywilejów nadanych opactwu przez księcia Bolesława III legnickiego i księcia Bolka świdnickiego, zob. SR, nr 5066.

<sup>41</sup> SR, nr 5073.

<sup>42</sup> SR, nr 5963.

<sup>43</sup> SR, nr 6343.

<sup>44</sup> APWr, Rep. 91, nr 284 (294); RŚ, t. I, nr 203.

<sup>45</sup> SR, nr 4958.

<sup>46</sup> APWr, Rep. 91, nr 325, 326; RŚ, t. 4, nr 115.



w 1361 r. zatwierdził, że lubiąscy cystersi kupili od Mikołaja z Cisów górę w Sienicach, w okręgu niemczańskim<sup>47</sup>.

Rzadszy kontakt miał książę świdnicki z cysterskimi mnichami z klasztoru w Kamieńcu (ob. Kamieniec Żąbkowicki). Dnia 22 lipca 1330 r. w Świdnicy wydał dokument, w którym poświadczył, że Ulman von Rosswein swe dobra (alodium) w Gołaszycach koło Śmiałowic w dystrykcie świdnickim sprzedał opatowi i konwentowi w Kamieńcu za zgodą swego brata Mikołaja, proboszcza w Lipie<sup>48</sup>. Świadcował również na dokumencie księcia ziebickiego Bolka II z 16 kwietnia 1340 r., wydanego w Żąbkowicach Śląskich, w którym książę ziebicki potwierdzał kamienieckim mnichom własność wymienionych wsi<sup>49</sup>. Wreszcie 16 czerwca 1343 r. w Świdnicy wydał książę Bolko II dokument, w którym zezwolił opatowi kamienieckiemu Sigishardowi na swobodne rozrządzenie folwarkiem Gołaszycy w okręgu świdnickim i potwierdził wszelkie zwolnienia od powinności książęcych, nadane przez jego ojca Bernarda<sup>50</sup>.

W źródłach najslabiej odzwierciedlone są ślady kontaktów Bolka II Małego z opactwem w Henrykowie. Znany jest tylko jeden dokument mówiący o tych relacjach. Bolko II wydał dokument na zamku Chojnik w dniu 20 września 1335 r., w którym potwierdził sprzedaż przez Heinczka i jego córkę Małgorzatę opatowi i konwentowi w Henrykowie połowy wsi Karczyn wraz z prawem patronatu nad miejscowym kościołem parafialnym<sup>51</sup>.

Kilkukrotnie Bolko II Mały figurował jako świadek na dokumentach Karola IV dla klasztorów cysterskich. Po raz pierwszy – 17 sierpnia 1357 r. w Pradze – świadcował na dokumencie dla sióstr cysterek z klasztoru Marienthal koło Seifersdorf, gdzie cesarz Karol IV potwierdzał wszelkie przywileje monarsze oraz władzę opactwa nad miastem Ostritz<sup>52</sup>. Dnia 17 lutego był świadkiem przekazania przez Karola IV praw nad kościołem parafialnym w Leutkirch tyrolskim

<sup>47</sup> APWr, Rep. 91, nr 322 (330), R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 3102; J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte*, Bd. 2, *op. cit.*, s. 753.

<sup>48</sup> SR, nr 4961.

<sup>49</sup> SR, nr 6463; *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 10: *Urkunden des Kloster Kamenz*, red. P. Pfothenhauer, Breslau 1881, nr 174; R. Stelmach, *Katalog...*, *op. cit.*, nr 2084 (tam błędnie przypisuje wystawienie dokumentu księciu świdnickiemu, a nie ziebickiemu).

<sup>50</sup> RŚ, t. 1, nr 53; *Urkunden des Kloster Kamenz*, nr 184.

<sup>51</sup> ŘM – L, nr 620; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów joannickich przechowywanych w Narodowym Archiwum w Pradze*, Wrocław 2012, nr 147.

<sup>52</sup> RI, Bd. 8, nr 2688; MGH Constitutiones, Bd. 12, nr 156. O relacjach Karola IV z lużyckimi klasztorami cysterskimi szerzej w: J. Zdichynec, „*Ex fastigio dignitas assumpte et regie nostre maiestatis*”. *Panovnicka moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13–15. Století*, [w:] *Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitém 85. narozeninám*, red. L. Bobková, M. Holá, Praha–Litomyšl 2005, s. 205–218; *idem, Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1243–1547)*, [w:] *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, red. L. Bobková, J. Fantysová-Matějková, J. Zdichynec, Praha 2003, s. 166–218 (= *Korunní země v dějinách českého státu*, 1); K. Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*, D. III, *Kláštéry na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2018, s. 11–81.

cystersom z opactwa Stams w diecezji Brixen (Bressanone)<sup>53</sup>. Później, 1 czerwca 1359 r. – również w Pradze – świadczył na dokumencie Karola IV, w którym cesarz potwierdzał cystersom z klasztoru Bildhausen w diecezji würzburskiej przywileje związane z kościołem parafialnym w Brenden oraz wieloma wsiami tejże parafii<sup>54</sup>. W dniu 30 lipca 1361 r. w Pradze cesarz poświadczał nadania grafa Ulricha von Helfenstein z 1302 r. dla zakonników cysterskich z Königsbrunn w diecezji augsburskiej, również i tu książę świdnicki świadcował<sup>55</sup>. Nie należy sądzić, że Bolko II Mały miał jakieś bliższe kontakty z tymi klasztorami, warto jednak dla pełnego obrazu zawrzeć i te informacje. Pamiętać należy, że książę świdnicko-jaworski bardzo często pojawiał się na dworze Karola IV, stąd też znajdujemy go na licznych testacjach dokumentów powiązanych często z odległymi od Śląska terytoriami.

Wspieranie przez księcia Bolka II Małego opactwa cysterskiego w Krzeszowie jawi się nam jako czyn naturalny, gdyż była to rodzinna fundacja książąt świdnickich, dokonana w 1292 r. przez księcia świdnickiego Bolka I i od tego czasu będąca rodową nekropolią świdnickiej gałęzi rodu Piastów<sup>56</sup>. Bolko I uposażył krzeszowską fundację bardzo hojnie, bowiem nadał im miasteczko Lubawka, trzy wsie, 200 łanów wielkich w samym Krzeszowie oraz liczne czynsze<sup>57</sup>. Został tam pochowany jako pierwszy z rodu, po nim pochowano również Bernarda świdnickiego i Bolka II<sup>58</sup>. W przypadku ich żon znane są pochówki Kunegundy Łokietkówny w Wittenberdze i Agnieszki von Habsburg w kościele Franciszkanów w Świdnicy.

Bolko II żył też w dobrych stosunkach z opatem Mikołajem Kestenerem, o którym zapisano w dokumencie księżnej Agnieszki z dnia 16 kwietnia 1369 r. znamienne słowa: *fratri Nicolao dicto Kestener abbati monasterii Grissoviensis, capellano suo et nostro sincere dilecto propter diversa et multipharia servicia, quibus dicto domino nostro duci et eiam nobis crebrius studuit complacere*<sup>59</sup>. Zatem również i opat krzeszowski zabiegał o dobre relacje z księciem, zapewniając w ten sposób przychyłność książęcą. O dobrych relacjach Bolka II z krzeszowskimi zakonnikami świadczy też fakt, że wyjątkowo często przebywał on w Lubawce, mieście należącym przecież do opactwa krzeszowskiego.

<sup>53</sup> RI, Bd. 8, nr 2913; MGH Constitutiones, Bd. 12, nr 434.

<sup>54</sup> RI, Bd. 8, nr 2957; MGH Constitutiones, Bd. 12, nr 493.

<sup>55</sup> RI, Bd. 8, nr 3720.

<sup>56</sup> F. Lenczowski, *Wśród śląskich klasztorów cysterskich. Fundacja w Krzeszowie i jej początki*, „Nasza Przeszłość” 52, 1979, s. 54–55.

<sup>57</sup> *Annales Grussavienses 1230–1306*, red. R. Roepell, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens” 1, 1856, 1, s. 203–205.

<sup>58</sup> W. Mądry, *Nekropolie Piastów*, Poznań 2012 (niepublikowana praca doktorska z IH UAM), s. 140, 179, 338; Landbuch I, nr 344 (tam wzmianka o modłach zakonnych przy ołtarzu umieszczonym przed grobem Bolka II).

<sup>59</sup> Landbuch I, nr A12. Wzmiankowany jest tu jako kapelan księżnej Agnieszki, niestety nie jest jasne, czy funkcję tę sprawował już za życia Bolka II.

W itinerarium książęcym można wyliczyć aż 31 udokumentowanych pobytów księcia w tymże mieście. P. Wiszewski sądził, że tak częsta obecność księcia była elementem manifestacji władzy książęcej na tym pogranicznym terenie, uzasadniał ją także fakt posiadania tam przez księcia dworu<sup>60</sup>.

Sam Bolko II niewiele ofiarował cystersom krzeszowskim. Jak to wynika z zestawień wcześniej przedstawionych, początkowo realizował ustalenia testamentu swego ojca Bernarda, który w trosce o zbawienie nadał czynsze i udzielił zwolnień. Później Bolko II wydał szereg dokumentów potwierdzających stan majątkowy opactwa, biorąc opactwo w opiekę. Zezwalał również na zakładanie karczem oraz na działanie określonej liczby rzemieślników w wybranych wsiach cysterskich. Sprzedał zakonnikom czynsze z Księginic, a ze swej inicjatywy nadał tylko sołectwo w Lubawce i wieś Uniemyśl koło Trutnova. Chętniej potwierdzał wszelkie akta nadań oraz liczne transakcje dokonywane przez krzeszowskich cystersów. Prawdopodobnie książę Bolko II wyszedł z założenia, że jego poprzednicy nadali opactwu odpowiednią liczbę dóbr, zapewniając jego niezłą sytuację majątkową, dlatego niezbyt chętnie czynił im kolejne nadania<sup>61</sup>. Pewną intensyfikację korzystnych dla cystersów działań Bolka II zauważyć można w latach 60., wynikało to zapewne z przecucia nadchodzącej śmierci i troski o swe zbawienie oraz o miejsce pochówku. Po śmierci Bolka II wdowa po nim dalej wspierała cystersów, by się modlili za zbawienie duszy zmarłego męża<sup>62</sup>.

Generalnie w XIV w. można zaobserwować ogólny trend zmniejszania donacji książęcych na Śląsku na rzecz opactw cysterskich. Różni się on bardzo od hojniejszej polityki książąt piastowskich z XIII w.<sup>63</sup>

<sup>60</sup> Landbuch I, nr A12; P. Wiszewski, *Świat na pograniczu...*, *op. cit.*, s. 63–64.

<sup>61</sup> Kwestia ta wymaga dalszych szczegółowych badań, ponieważ jak na razie Krzeszów nie doczekał się kompleksowej monografii historycznej.

<sup>62</sup> Przykładowo Landbuch I, nr 344, 399 (dokument wydany prawdopodobnie już po pogrzebie Bolka II), 421, 1004, A12 itd.

<sup>63</sup> Przykładowe omówienia problemu: A. Pobóg-Lenartowicz, *Uposażenie górnośląskich klasztorów cysterskich na tle uposażenia innych klasztorów cysterskich w średniowiecznej Polsce*, [w:] *A Pomerania ad ultima terras. Studia ofiarowane Barbarze Popielas-Szultce w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. J. Sochacki, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2011, s. 350–359; *eadem*, *Uposażenie klasztoru i klasztorna gospodarka (do początku XVI w.)*, [w:] *Cystersi w Rudach. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 5 i 6 czerwca 2009 r. w Opolu i Rudach przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego i diecezję gliwicką z okazji 750 rocznicy fundacji opactwa cysterskiego w Rudach*, red. F. Wolnik, Opole 2009, s. 79–91 (=Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku, 59); *eadem*, *Cystersi w polityce fundacyjnej książąt Górnego Śląska*, [w:] *Scriptura, diploma, sigillum. Prace ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Bobowskiemu*, red. J. Zdrenka, J. Karczewska, Zielona Góra 2009, s. 35–43.

MARCIN KLEMENSKI

BOLKO II THE SMALL THE DUKE OF ŚWIDNICA AND JAWOR  
AND THE ORDER OF CISTERIANS

Key words: Cisterians, Bolko II the Small, Duchy of Świdnica and Jawor, Silesia

## SUMMARY

The article is devoted to the relations of the Duke of Świdnica and Jawor, Bolko II the Small, ruling from 1326 to 1368 with the Cisterians. Basing on source analysis, the author has described the Prince's bestowals as well as acceptances of various transactions made by the Cisterians of Krzeszów, the village under his rule. Additionally, the relations between the Prince and the monasteries in Lubiąż and Kamieniec Ząbkowicki, possessing land within the Duchy of Świdnica and Jawor, have also been presented. A conclusion may be drawn from this analysis, that Bolko II was taking care of the monastery as it was the burial site for his ancestors'. The other abbeys had been less of interest to him. What is also visible is that the Prince was reluctant to new transfers of land, he was more willing to accept the monks' transactions.

МАРТИН КЛЕМЕНСКИЙ

БОЛЕСЛАВ (БОЛЬКО) II МАЛЫЙ СВИДНИЦКО-ЯВОРСКИЙ КНЯЗЬ  
И ЦИСТЕРЦИАНСКИЙ ОРДЕН

Ключевые слова: цистерцианцы, Болеслав (Болько) II Малый, Свидницко-Яворское княжество, Силезия

## РЕЗЮМЕ

Статья посвящена взаимоотношениям свидницко-яворского князя Болеслава II Малого, правившего в 1326–1368 годах, с цистерцианцами. На основе анализа источников автор описал пожалования, а также подтверждения князем различных сделок, заключённых цистерцианцами из Кшешува, находящегося в его юрисдикции. Кроме того, представлены отношения между князем и монастырями из Любёнжа и Каменец-Зомбковицкого, которые также имели свои земли в Свидницко-Яворском княжестве. На основании анализа можно сделать вывод о том, что Болеслав II заботился о монастыре в Кшешуве как о месте захоронения своих предков. Другими аббатствами он интересовался в меньшей степени. Также можно отметить нежелание князя к новым пожалованиям собственности, он более охотно подтверждал сделки монахов.